Stratigrafik Veriler Işığında Nuzi Seramiği Kronolojisi*

Nurettin BATARAY**

Keywords: Nuzi Ware, Late Bronze Age, Syria/Northern Mezopotamia, Hurrians/Mittanians, Cultural Contacts

Nuzi Ware, which survived during the Late Bronze Age in Northern Mezopotamia and Syria, could not be examined sufficiently even though a hundred years have passed since its discovery. While this situation makes it difficult to define the ceramic, it is considered that the most significant problem that is expected to be answered is the lack of chronological framework. In this context, the chronology created by utilizing stratigraphic data in all the settlements where Nuzi Ware is found, draws up the subject of this study. Basing the Nuzi Ware chronology in a correct framework allows to evaluate the ceramic from many aspects, while the periodical process in which it first appeared and its use ended, can also provide important knowledge about the cultures with which it is associated. In addition, the qualitative and quantitative changes observed on the ceramic in connection with stratigraphy can offer substantial information, ranging from the socio-political conditions of societies to their trade, production technology and artistic developments.

Anahtar Kelimeler: Nuzi Seramiği, Geç Tunç Çağı, Suriye/Kuzey Mezopotamya, Hurriler/Mitanniler, Kültürel Bağlantılar

*Kuzey Mezopotamya ve Suriye'de Geç Tunç Çağı boyunca görülen Nuzi seramiği, keşfinden yüzyıl geçmesine rağmen yeterince irdelenememiştir. Bu durum seramiği tanımlamamızı güçleştirirken cevaplanması beklenen en önemli sorunsalın, kronolojik çerçevenin eksiliği olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Nuzi seramiğinin bulunduğu yerleşimlerin tamamında stratigrafik verilerden faydalanılarak oluşturulan kronoloji, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.*** *Nuzi seramiği kronolojisinin doğru bir çerçeveye oturtulması birçok açıdan seramiği değerlendirmemize olanak sağlarken, ilk ortaya çıkışı ve kullanımının sona erdiği dönemsel süreç aynı zamanda ilişkili olduğu kültürler hakkında önemli bilgiler sağlayabilmektedir. Ayrıca stratigrafiye bağlı olarak seramik üzerinde gözlemlenen nitelik ve niceliksel değişimler, toplumların sosyo-politik durumlarından ticaret, üretim teknolojisi ve sanatsal gelişimlerine kadar pek çok değerli bilgiyi verebilmektedir.*

* Hakeme Gönderilme Tarihi: 24.10.2021 Kabul Tarihi: 16.12.2021

** Nurettin BATARAY, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale, E-mail:nbataray@gmail.com; Orcid ID:0000-0002-4020-8469.

*** Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde Aççana Höyük/Alalah kazıları başta olmak üzere Türkiye, Irak ve Suriye'deki yerleşimlerden Hatay Arkeoloji Müzesi, British Müzesi, Metropolitan Müzesi, Harvard Semitic Müzesi ve Harvard Sanat Müzesi gibi dünyanın çeşitli müze koleksiyonlarına dâhil edilen Nuzi seramiklerinden faydalanılmıştır.

Nuzi seramiği, koyu zemin üzerine açık rengin kullanılması yöntemi ile oluşturulan, kendine özgü bezeme içeriği ile tanımlanan çark yapımı boyalı bir seramik grubudur. MÖ 16. yüzyıl başlarında Habur Havzası merkezi yerleşimlerinde ortaya çıkan ve Geç Tunç Çağı boyunca Kuzey Mezopotamya ve Suriye'de görülen Nuzi seramiği, kuzeyde Yukarı Dicle, batıda Doğu Akdeniz kıyıları, doğuda Zağros Dağları ve güneyde Babil topraklarına kadar yayılım göstermektedir.

Nuzi seramiği ilk olarak 1920'li yıllarda Yorgan Tepe'de (Nuzi) gerçekleştirilen kazılar sırasında bulunmuş (Starr 1939: 394-395) ve adını ilk buluntu yerinden almıştır (Mallowan 1946: 132). Seramiğin ilk ortaya çıktığı dönemlerde farklı adlandırmalar[1] önerilse de araştırmacılar arasında yaygın olarak Nuzi seramiği adı benimsenerek kullanılmıştır. Yorgan Tepe ile başlayan daha sonra Aççana Höyük (Woolley 1955), Tell Billa (Speiser 1932: 249-308), Tell Brak (Mallowan 1936: 1-59) ve Tell Feheriye (Kantor 1958: 22-23) ile devam eden araştırmalar Nuzi seramiğini önemli ölçüde tanımlamamıza olanak sağlamıştır. Özellikle son 40 yılda artan kazı ve araştırmalar, Nuzi seramiğinin anlaşılmasında kilit rol oynarken, bütüncül bir çalışmanın yapılmasına imkân vermiştir.

Nuzi seramiğinin Geç Tunç Çağı başlarında ilk olarak ortaya çıktığı Habur Havzası yerleşimleri ve yüzyıl içinde yayılım gösterdiği Kuzey Mezopotamya ve Suriye coğrafyası, Hurri-Mitanni kültürel ve siyasi etki alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Nuzi seramiğinin ortaya çıktığı bölge ve dönem ilişkisini değerlendiren birçok araştırmacı, seramiği kültürel olarak Hurri-Mitanni topluluklarına bağlamaktadır (Speiser 1933: 249-308; O'callaghan 1948: 70-72; Kantor 1947: 76-78; Mallowan 1936: 61-85; Hrouda 1957). Bu önerme kendi içinde tutarlı gibi görünse de, seramiği tek başına belli bir topluluğa dayandırmak için yeterli olmayıp daha çok veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Son dönemde yapılan araştırmalarda, seramiğin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin çok kültürlülüğün bir yansıması olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır (Bataray 2020). Ayrıca seramiğin ilk ortaya çıkışında ve yayılım sürecinde Hurri-Mitanni topluluklarının belli bir etkisinin olduğu, gelişim sürecinde ise çok kültürlülüğün daha baskın bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Böylece seramiği sadece etnik bir yapı içinde değerlendirmek yerine, daha çok bölgesel bir kültür ürünü olarak ele almanın daha gerçekçi bir yaklaşım olduğu düşünülebilir.

Nuzi seramiğinin form ve bezeme repertuarı, yüksek zümre ile ilişkilendirilebilecek teknik ve sanatsal bir içeriğe sahiptir. Özellikle bezemede kullanılan çeşitli hayvan ve bitkisel kompozisyonlar, dönemin duvar boyamaları ve sosyal gösteriş ürünleri ile yarışabilecek düzeydedir. Bunu en iyi örnekleyecek yerler arasında, Mari'de bulunan Zimrilim sarayı duvar boyamaları ve Nuzi sarayı duvar boyamaları yer almaktadır (Soldi 2008: 245-250). Duvar boyamalarında kullanılan yöntem ve içerik, Nuzi seramiği ile önemli benzerlikler gösterirken seramiğin elit kullanımını da destekler niteliktedir (Akkermans vd. 2003:

[1] Hurrian Ware, Buff Ware, bkz. Speiser 1932: 273-275; Painted Ware, Subartu Ware, White Painted Subartu Ware, bkz. Mallowan 1947: 1-259; Mitannian Ware, bkz. Kantor 1958; O'callaghan 1948: 70-72.

333). Ayrıca seramiğin saray, tapınak ve önemli mimari alanlarda bulunması bu durumu doğrulamaktadır. Nuzi seramiğinin dikkat çeken bir diğer özelliği de, içecek kültürü ile ilişkilendirilebilecek kadeh gibi kap formlarının ağırlıkta olmasıdır. Seramiğin büyük bir bölümü içecek kaplarından oluşurken, diğer formlar arasında kâse, *krater*, şişe, küp, ölçü kapları, ritüel içerikli kaplar ve hayvan biçimli kaplar sıralanabilir. Nuzi seramik formları, önemli ölçüde Mezopotamya ve Suriye Orta Tunç Çağı seramik geleneğinin devamı niteliğindedir (Stein 1984: 1-65; Zimansky 1995: 76-83). Nuzi seramiğinin karakteristik özelliği daha çok koyu zemin üzerine açık renk boyama yöntemi kullanılarak oluşturulan bezeme tekniğidir. Bu yöntem, bölgede duvar boyamalarında görülürken, seramikler üzerinde Ege dünyasından bilinen Kamares seramiği ile benzerlik göstermektedir (Evans 1936: 133-134). Kamares seramiğinin Levant bölgesinde görülmesi ve her iki seramik grubu arasında boyama tekniği ve bitkisel bezemelerde görülen ortak noktalar, kültürel etkileşimin bir sonucu olarak düşünülebilir. Orta Tunç Çağı'nda Minos kültürünün Ugarit ve Alalakh'ta birçok maddi kültür üzerindeki etkileri bilinmektedir (Evans 1936: 113-134; Kantor 1947: 76-78; Von Rüden 2017: 223-247).

Yayılım Alanları

Nuzi seramiği, Türkiye, Suriye ve Irak topraklarının bir bölümünü kaplayan Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye olarak tabir edilen coğrafyanın büyük bir bölümüne yayılmıştır. Bu yayılım coğrafyası, doğuda Zağros Dağları'ndan batıda Doğu Akdeniz kıyılarına, kuzeyde Güneydoğu Anadolu Toroslar sıradağlarından güneyde Bağdat'a kadar geniş bir alanı oluşturmaktadır (Fig. 1).

Seramiğin yayılım alanı, coğrafyanın şekillendirdiği mikro bölge ölçeklerinde bölümlendirilebilir. Bu ayrım, seramiğin ortaya çıkış süreci ve kültürler ile olan ilişkisinin anlaşılmasında daha etkin sonuçlar verebilmektedir. Bu doğrultuda daha çok yeryüzü şekillerinin sınırlarını oluşturduğu akarsuların su toplama havzaları dikkate alınmıştır. Bu alanlar Yukarı Dicle Havzası, Habur Havzası, Yukarı Fırat-Balih Havzası, Kuzey Levant-Asi Havzası ve Orta Dicle Havzası olarak sıralanabilir. Seramiğin kuzey sınırlarını oluşturan Yukarı Dicle Havzası ve çevresinde yapılan son dönem kazı çalışmalarında Geç Tunç Çağı tabakalarının bulunduğu birçok yerleşimde Nuzi seramiği bulunmuştur. Bölgede Hirbemerdon Tepe (Crescioli 2016: 88-94; Crescioli - Laneri 2011: 115-146), Salat Tepe (Ökse - Görmüş 2006: 167-198), Üçtepe (Özfırat 2005: 34-36), Gre Dimse (Karg 2002: 699-737), Kavuşan Höyük (Kozbe - Köroğlu 2011: 623-652), Gre Amer (Pulhan - Blaylock 2013: 393-419), Müslümantepe (Ay 2011: 515-532), Ziyaret Tepe (Matney vd. 2005: 21), Kuriki Höyük (Genç 2018: 163-199) ve Gricano (Schachner 2002: 549-611), Nuzi seramiğinin bulunduğu başlıca yerleşimlerdir.

Yukarı Dicle Havzası'nın daha güneyinde, Fırat Nehri'nin en büyük kolu olan Habur Suyu ve kollarının bulunduğu Habur Havzası, seramiğin en çok görüldüğü bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem kronolojik anlamda en erken seramiklerin görüldüğü, hem

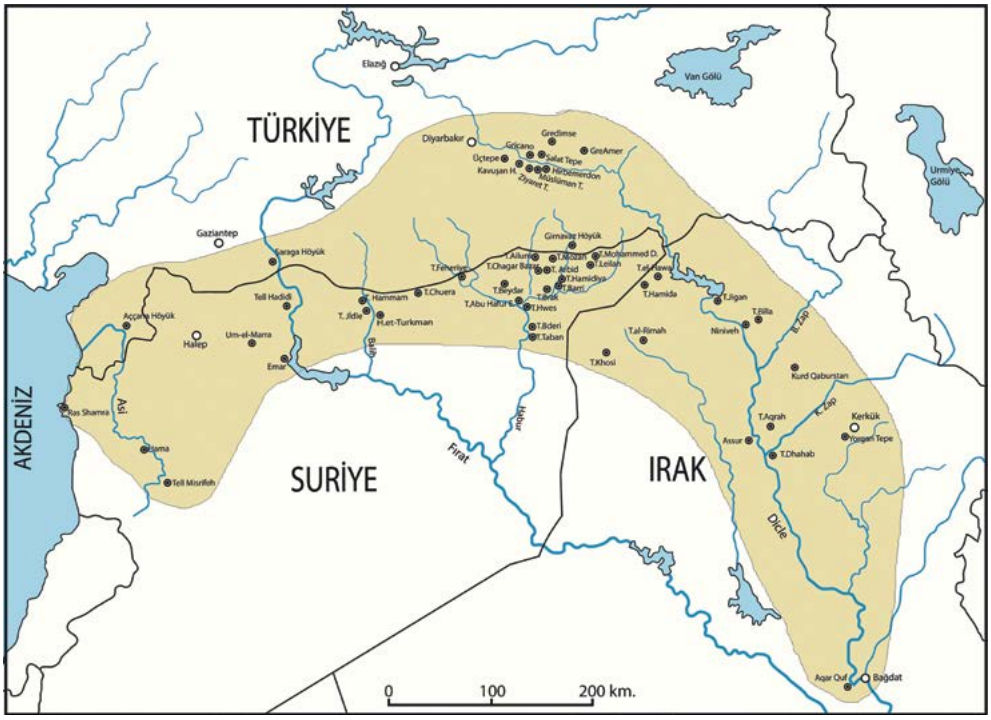

Fig. 1. *Nuzi Seramiği Yayılım Coğrafyası (Bataray 2020)*

de kültürel bağlantısının görülebileceği bölge, seramiğin araştırılmasında kritik bir öneme sahiptir. Hurri-Mitanni topluluklarının başkentliğini yapmış olan bölgede uzun yıllar gerçekleştirilen araştırmalarda, Tell Feheriye (Kantor 1958: 22-25), Tell Ailun (Hrouda 1957), Tell Mozan (Buccellati - Buccellati 1988: 43-45), Chagar Bazar (McMahon 2009: 28), Tell Arbid (Koliński 2007: 94), Tell Beydar (Bretschneider 1997: 232-233), Tell Abu Hafur "East" (Koliński 1992: 177-180), Tell Hwes (Pfalzner 1990: 137-154), Tell Tuneinir (Fuller 1988: 279-290), Tell Bderi (Pfälzner - Mahmoud 1986: 276), Tell Taban (Numoto vd. 2013: 172-173), Girnavaz Höyük (Erkanal 1988: 278), Tell al-Hamidiya (Eichler vd. 1985), Tell Barri (Pecorella 1998: 83) Tell Brak (Mallowan 1947: 48-80; Oates - Oates - Mcdonald 1997: 67-71), Tell Leilan (Weiss 1985: 5-34) ve Tell Mohammed Diyab (Faivre 1992: 60-61), Nuzi seramiğinin görüldüğü önemli yerleşimlerdir. Habur Havzası'nın batısında Fırat Nehri ve ikinci büyük kolu olan Balih Deresi'nin bulunduğu Yukarı Fırat-Balih Havzası yerleşimlerinde, Nuzi seramiği sayısal olarak azalsa da görülmeye devam etmektedir. Bölgede MÖ 15. yüzyılda görülmeye başlayan Nuzi seramikleri, Mitanni egemenliğinin zayıflamaya başladığı MÖ 14. yüzyılın sonunda etkisini önemli ölçüde kaybetmiştir. Gerçekleştirilen araştırmalarda Şaraga Höyük (Sertok - Kulakoğlu 2002: 359), Tell Hadidi (Azu) (Dornemann 1981), Tell Umm-el Marra (Curvers - Schwartz - Dunham 1997: 220-224), Tell Meskene (Emar) (Caubet 2014: 74), Tell Jidle (Mallowan 1946: 152-154), Tell Sabi Abyad (Duistermaat 2007: 63-66), Tell Hammam et-Turkman (van Loon 1985: 21-40), Tell Chuera (Moortgat - Moortgat-Correns 1976: 36-39), Tell Hammam (Mallowan

1946: 126-139), Tell Sahlan (Mallowan 1946: 139) ve Tell Bazi'de (Einwag - Otto 2018: 163) Nuzi seramikleri görülmüştür.

Daha batıda, Kuzey Levant olarak tabir edilen bölgede yer alan Geç Tunç Çağı yerleşimlerinde Nuzi seramiği görülmektedir. En batıda Doğu Akdeniz kıyısında bulunan Tell Ras Shamra (Ugarit) (Schaeffer 1978: 366), Yukarı Asi'de Tell Mişrifeh (Qatna) (Dohmann-Pfälzner - Pfälzner 2006: 57-107), Hama (Hamath) (Ingholt 1942: 469-476) ve Amik Ovası'nda Aççana Höyük (Woolley 1955: 347-350), Çatal Höyük, Tell Cüdeyde ve Tell Tayinat (Swift 1958) Nuzi seramiğinin bulunduğu yerleşimler olarak sıralanabilir. Bu yerleşimler arasında en çok Aççana Höyük'te Nuzi seramiği bulunmuştur (Bataray 2019: 251-256). Doğuda Zağros Dağları'na kadar uzanan Dicle Nehri'nin kolları olan Büyük ve Küçük Zap sularının yer aldığı Orta Dicle Havzası, Nuzi seramiğinin görüldüğü doğu sınırlarıdır. Kerkük ve Musul çevresinde bulunan Tell al-Hawa (Ball vd. 1989: 23-35), Tell al-Rimah (Postgate - Oates - Oates 1997), Tell Hamida (Zimansky, 1995: 79), Tell Kuyuncuk (Niniveh) (Hutchinson 1931: 103-112), Tell Billa (Speiser 1932: 255-276), Kurd Qaburstan (Schwartz 2016: 385-393), Tell Jessary (Numoto 1990: 205), Tell Ashur (Asur) (Walter 1923, 1938; Herzfeld 1937: 146-160), Yorgan Tepe (Nuzi) (Starr 1937, 1939: 333-389), Tell Jigan, Kar-Tukulti Ninurta, Tell Aqra, Tell al-Dahab (Place 1870), Tell Khosi (Kepinski 1990: 275-277) ve Tell Fisna (Numoto 1988: 1-72), Nuzi seramiğinin bulunduğu ana yerleşimlerdir. Bunun dışında bölgede yapılan yüzey araştırmalarında çok sayıda Nuzi seramiğinin bulunduğu aktarılmaktadır (Polis 2016: 153-179; Othman 2018: 347-371). En güneyde ise Bağdat yakınlarında Kassit merkezi yerleşimin bulunduğu Aqar Quf (Dur-Kurigalzu), Nuzi seramiğinin güney sınırlarını oluşturmaktadır (Baqir 1945).

Stratigrafi ve Kronoloji

Nuzi seramiğinin bulunduğu Mezopotamya ve Suriye Geç Tunç Çağı kronolojisi, temelini yazılı kaynaklardan alan aynı zamanda stratigrafiye bağlı olarak bulguların çok yönlü değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Kesin kronolojinin saptanmasında önemli bir rol oynayan yazılı kaynaklar, Nuzi seramiğinin bulunduğu yerleşimlerin tamamında görülmez. Daha çok merkezi yerleşimlerde görülen yazılı kaynaklar kralların idare süreleri, çevre kültürler ile olan tarihsel eşleşmeler, olaylar (antlaşmalar, savaşlar vs.) gibi faktörlerle kesin kronoloji belirlenmeye çalışılmaktadır. Nuzi seramiği kronoloji çalışmalarında, araştırmacıların tarihleme yöntemlerinin tamamına yer verilmiştir. Bununla birlikle genel anlamda orta kronolojinin kullanımı tercih edilmiştir. Yazılı kaynakların olmadığı ya da kesintiye uğradığı yerleşimlerde, stratigrafi buluntuları üzerinden yapılan tarihlemeler görecelidir ve çoğu kez dönemsel ayrımların ötesine gidememektedir. Son dönemlerde yaygın hale gelen fen bilimlerinin yardımı ile geliştirilen tarihleme yöntemleri, daha etkili sonuçlar verebilmektedir. Sonuç olarak Nuzi seramiği ile ilişkili elde edilen tüm tarihleme verileri doğru kronolojinin oluşturulması için kullanılmıştır (Tablo 1).

Nuzi seramiğinin ilk ortaya çıktığı MÖ 16. yüzyıla ait yazılı kaynaklar, bölge tarihinin

Tarih	Dönemsel Tarih	Dönem	Suriye Kronolojisi	Cezire Kronolojisi	Kültür	Açcana Höyük	Tell Brak (HH)	Tell al-Rimah (A-C-D)	Tell Barri (G-A.D. 1-6)	Tell Chagar Bazar	Yorgan Tepe	Tell Mishrifeh	Tell Sabi Abyad	Hirbemerdon Tepe
MÖ 1800-1600	MÖ 1800-1600	Orta Tunç Çağı II-III	OSIIB	OJ III	Eski Babil-Yamhad-Habur									
MÖ 1600-1550	MÖ 1600-1550	Orta Tunç Çağı III		OJ III			7	6a-3		1				
MÖ 1550-1500	MÖ 1550-1500	Geç Tunç Çağ IA	MS I A	MJ IA	Erken Mitanni	V	6	A2-C5-D4	27		III	Kr-Mez.Öfe		IIIC
MÖ 1500-1450	MÖ 1500-1400	Geç Tunç Çağ IB							–		II			
MÖ 1450-1400						IV								
MÖ 1400-1350	MÖ 1400-1270	Geç Tunç Çağ IIA	MS I B	MJ IB	Geç Mitanni	III	2						7	
MÖ 1350-1300			MS II A			II			18-15					
MÖ 1300-1250	MÖ 1270-1200	Geç Tunç Çağ IIB	MS II B	MJ IIA	Orta Asur I	I		A1,C2-4						
MÖ 1250-1200							1							
MÖ 1200-1150	MÖ 1200-1120	Demir I A	MS III	MJ IIB	Orta Asur II									
MÖ 1150-1100														
MÖ 1100-1050	MÖ 1120-1050	Demir I B		MJ III	Orta Asur III									

Tablo 1. *Seçilmiş bazı yerleşimler dikkate alınarak oluşturulmuş Nuzi Seramiği Kronolojisi*

aydınlatılmasında yeterli değildir. Bu dönemde önemli sosyo-politik değişimlerin yaşandığı ve buna bağlı olarak yerleşimlerde kaotik bir sürecin hüküm sürdüğü söylenebilir. Bölgeye yapılan göçler ve istilalar, merkezi krallıkların çökmesine neden olmuş ve Orta Tunç Çağı görkemli yerleşimleri önemini yitirmiştir. Bu kaotik süreç içerisinde Nuzi seramiği ilk kez Habur Havzası yerleşimlerinde görülmeye başlamıştır. En erken Tell Chagar Bazar'da I. Tabaka'da görülen Nuzi seramiği, MÖ 16. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir (McMahon 2009: 28). Bu tarihleme, I. Tabaka buluntuların genel değerlendirilmesi sonucunda ortaya atılmış ancak daha çok kanıt ile desteklenmesi gerekmektedir. Tell Chagar Bazar ile paralel bir kronoloji doğrultusunda seyreden Habur Havzası'nda yer alan Tell Mozan (Buccellati - Buccellati 1988: 43-45) ve Tell Leilan (Weiss 1985: 5-34) tarihlemede yeterince katkı sağlamazlar. Bu yerleşimlerde bulunan Nuzi seramikleri güvenilirliği az stratigrafik tabakalardan ortaya çıkarılmıştır.

MÖ 16. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte bölgede ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlar, yerleşimlerde bir kültürel sürekliliğin yaşanmasına olanak sağlamış ve böylelikle daha çok tarihsel verinin elde edilmesini sağlamıştır. Bu dönem Habur Havzası ve çevresinde bulunan Tell Brak ve Tell al-Rimah en çok kronolojik bilgiler içeren yerleşimler olarak sıralanabilir. Tell Brak'ta Mallowan ve Oates kazı dönemleri olmak üzere iki ayrı stratigrafi kullanılmıştır. Mallowan kazı döneminde ilk üç tabakada Nuzi seramikleri bulunmuş (Fig. 2: 1-3) ve bu tabakalar MÖ 1550-1350 aralığına tarihlendirilmiştir (Mallowan 1947: 48-80). Oates kazı döneminde gerçekleştirlen kazı çalışmalarında ise, ilk sekiz tabakada Nuzi seramiklerinin bulunduğu rapor edilmiş (Fig. 2: 4-10) ve daha detaylı bir tarihlemeyle değerlendirilmiştir (Oates vd. 1997: 67-71). Tell Brak'ta 8., 7. ve 1. tabakalarda da sınırlı sayıda bulunan Nuzi seramikleri, 6-2. tabakalar arasında yoğun olarak görülürler. Bu tabakalar aynı zamanda Mitanni sarayınının da bulunduğu yazılı kaynaklarla desteklenebilmektedir. 6. Tabaka Mitanni kralı Baratarna ile ilişkilendirilmekte ve MÖ 16. yüzyılın ikinci

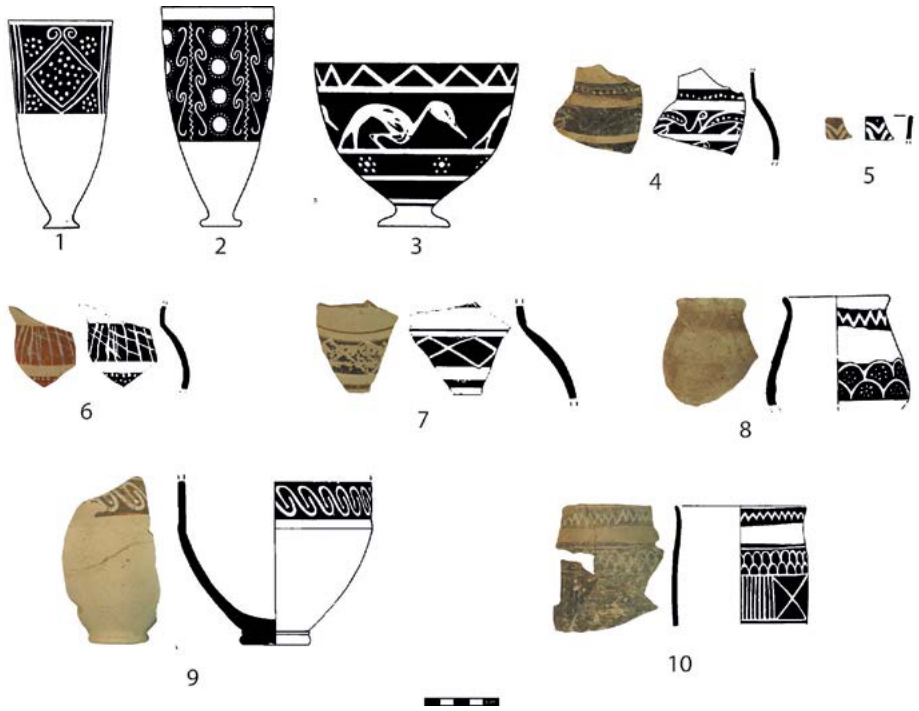

Fig. 2. *Tell Brak Nuzi seramik örnekleri* **1**- *Tabaka III, Mallowan 1947 Pl:1* **2**- *Tabaka II, Mallowan 1947 Pl. LXXVII:6* **3**- *Tabaka I, Mallowan 1947, Pl. LXXVII:3* **4**- *Evre Erken Mitanni, Oates 1997, Fig. 199:451,* **5**- *Evre 8, Oates 1997 Fig 199:453,* **6**- *Evre 6, Oates 1997, Fig. 197:422,* **7**- *Evre 5b, Oates 1997, Fig. 197:424,* **8**- *Evre 4, Oates 1997, Fig. 197:427,* **9**- *Evre 3-4, Oates 1997, Fig. 197:430,* **10**- *Evre 2, Oates 1997, Fig. 196:391. (4-10 British Müzesi Koleksiyonu, Fotoğraf: N. Bataray)*

yarısına tarihlendirilmektedir. Baratarna aynı zamanda Alalakh kralı İdrimi ile çağdaş dönemde yaşamıştır. Tell Brak'ta Nuzi seramiği, 2. Tabaka'nın sonu ile önemini yitirmiştir. 2. Tabaka'nın yıkımı Asur saldırıları ile ilişkilendirilmektedir. Asur kralları I. Adad Nirari (MÖ 1305-1274) ve I. Salmanaser tarafından (MÖ 1273-1244) gerçekleştirilen iki ayrı saldırı sonucunda Tell Brak'ta 2. Tabaka dönemi sona ermektedir (Oates vd. 1997: 143-154; Oguchi 2014: 219-221). Tarihsel olayların ışığında Nuzi seramiğinin Tell Brak'ta MÖ 1550-1270-50 aralığında görüldüğü söylenebilir. Ayrıca 8. ve 7. tabakalarda sınırlı sayıda görülen Nuzi seramikleri tarihlemeyi MÖ 16. yüzyıl başlarına kadar götürme eğiliminde olduğu gibi 1. Tabaka'nın da seramiğin Orta Asur döneminde kısmen kullanımının sürdüğünü göstermektedir.

Tell Brak ile benzer tarihleme verilerine sahip Tell al-Rimah, seramiğin hem erken hem de geç dönemlerine ışık tutmaktadır. Yerleşimde A, C ve D alanlarında farklı stratigrafik verilerin yer aldığı tabakalarda Nuzi seramiği bulunmuştur (Fig. 3). A alanında, Geç Eski Babil dönemine tarihlenen A 3 Tabakası ile Geç Asur dönemine tarihlenen La tabakaları arasında görülen Nuzi seramikleri, en yaygın Mitanni dönemi ile ilişkilendirilen A 2 Tabakası'nda görülür. A 2 Tabakası sonunda önemli bir düşüşün görüldüğü seramiklerde, Orta Asur dönemine tarihlenen A 1 Tabakası'nda sayısal verilerin azaldığı gözlemlenmektedir.

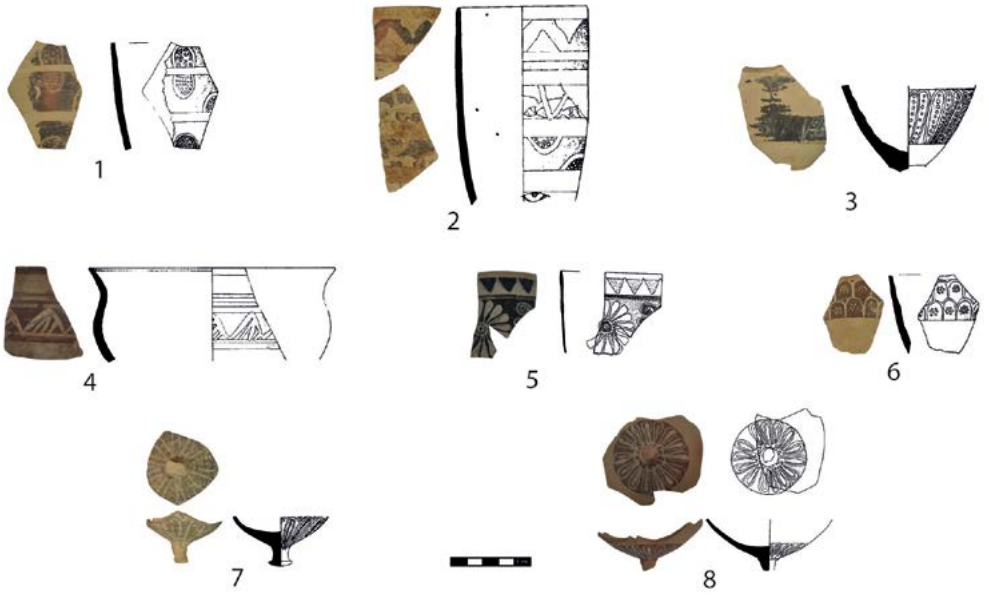

Fig. 3. *Tell al-Rimah Nuzi seramik Örnekleri* **1**- *Tabaka C6a, Postgate v.d. 1997, Pl. 69:695,* **2**- *Tabaka A2c, Postgate v.d. 1997, Pl. 69:692,* **3**- *Tabaka C5, Postgate v.d. 1997, Pl. 70:704,* **4**- *Tabaka A2a-b, Postgate v.d. 1997, Pl. 70:707,* **5**- *Tabaka A2a, Postgate v.d. 1997, Pl. 71:718,* **6**- *Tabaka C4, Postgate v.d. 1997, Pl. 70:711,* **7**- *Tabaka C2, Postgate v.d. 1997, Pl. 71:724,* **8**- *Tabaka A1, Postgate v.d. 1997, Pl. 70:703 (1-3,6-8 British Müzesi Koleksiyonu, Fotoğraf: N. Bataray; 4-5 Metropolitan Müzesi Koleksiyonu, Fotoğraf: N. Bataray)*

C alanında gerçekleştirilen çalışmalarda en erken Nuzi seramiğinin bulunduğu 6a Tabakası, Geç Eski Babil dönemine tarihlendirilmiştir ancak az sayıda bulunan Nuzi seramikleri, güveninirliği sorgulanabilen mutfak alanı çöp çukurunda bulunmuştur. Bu durumda C 5 Tabakası Nuzi seramiği için başlangıç evresi olarak kabul görmüştür. C alanında Nuzi seramiği en çok C 2-4 tabakaları arasında bulunurken, C 1 Tabakası'nda azalarak devam ettiği görülür. D alanında ise stratigrafik veriler yeterince irdelenememiştir. Bu alandan Mitanni dönemi ile ilişkilendirilen 4. Tabaka'da Nuzi seramikleri bulunmuştur. Özetle Tell al-Rimah'ta güvenilirliğinden emin olunan en erken Nuzi seramiğinin bulunduğu A 2 Tabakası MÖ 1550 ve C 5 Tabakası MÖ 1450[2] dolaylarına tarihlendirilmektedir. Ayrıca A 1 ve C 2-4 tabakalarında görülmeleri, bu seramiklerin Orta Asur dönemine (MÖ 1250/1200) kadar kullanımının sürdüğünü göstermektedir (Postgate - Oates - Oates 1997: 18-55).

Habur Havzası'nda bulunan yerleşimlerin büyük bir bölümünde Nuzi seramikleri, Mitanni dönemi ile ilişkilendirilmekte ve MÖ 15. ve 14. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Bu tarihlemeler genel bir dönemi temsil etse de kesin kronoloji verisi içermemektedir. Yazılı kaynaklarla desteklenemeyen ya da buluntu tabakasının tarihlemede yetersiz kaldığı yerleşimler, kronoloji sorununun çözümüne yeterli katkıyı sağlayamamıştır. Bölgede merkezi

[2] Bu tarihleme önerisi radyo karbon analizi ile desteklenmiştir, bkz. Postgate - Oates - Oates 1997: 18-55.

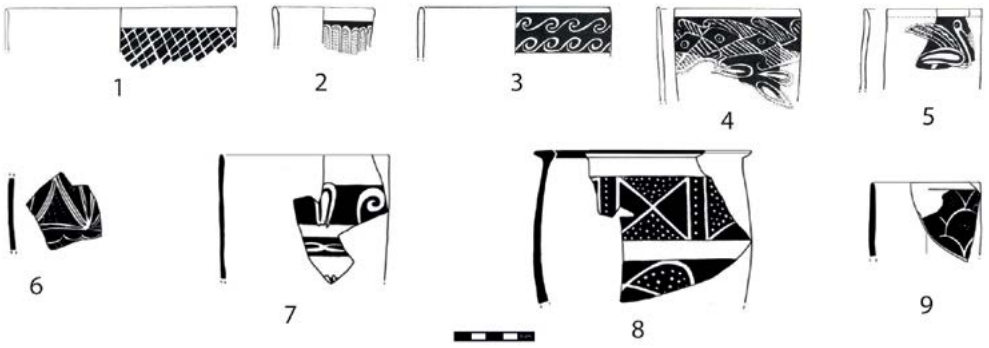

Fig. 4. *Tell Barri Nuzi seramik örnekleri* **1-** *Tb. 3A, Pecorella 1998, Fig. 36:1,* **2-** *Tb. 2, Pecorella 1998, Fig. 36:2,* **3-** *Tb. 5B, Pecorella 1998, Fig. 36:3,* **4-** *Tb. 15, Pecorella 1998, Fig. 36:5,* **5-** *Tb. 3, Pecorella 1998, Fig. 36:6,* **6-** *Tb. 24-23 MiII, D'Agostino 2014, Pl. 5:20,* **7-** *Tb. 36 MiIII, D'Agostino 2014, Pl. 5:9,* **8-** *Tb. 35 MiIV, D'Agostino 2014, Pl. 4:18,* **9-** *Tb. 34MiV, D'Agostino 2014, Pl. 5:3*

yerleşimlerin başında gelen Tell Feheriye'de *I, IA ve IX* alanlarında bulunan Nuzi seramikleri (Kantor 1958: 22-25), genel bir tarihlemenin ötesine gidememiştir. Benzer şekilde Tell al-Hamidiya, Tell Arbid, Tell Hwes, Tell Abu Hafur East, Tell Tuneinir, Tell Bderi, Tell Taban ve Tell Mohammed Diyab'ta bulunan Nuzi seramikleri Mitanni siyasi egemenlik dönemi ile ilişkilendirilmiştir. Bölgede yer alan Tell Barri genel tarihlemenin ötesinde daha çok bilgi sağlamaktadır (Fig. 4). Nuzi seramiklerinin de içinde yer aldığı Erken Mitanni, Mitanni I-V ve Orta Asur olarak sınıflandırılan dönemler tarihlemenin daha dar sınırlar içinde düşünülmesini sağlamaktadır. Erken Mitanni ve Orta Asur dönemlerinde çok sınırlı sayıda Nuzi seramiği bulunmasına karşın, Mitanni IV-V döneminde yoğun olarak görülmektedirler (D'agostino 2014: 238-240). Bu veriler Tell Barri'de Nuzi seramiğinin MÖ 16. yüzyılın ikinci yarısından MÖ 13. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Yukarı Dicle Havzası yerleşimlerinde bulunan Nuzi seramikleri sınırlı sayıda olmalarına karşın, seramiğin kültürel yayılım alanının bilinmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Hurri-Mitanni etkilerinin görüldüğü Geç Tunç Çağı tabakalarına paralel olarak görülen Nuzi seramikleri, stratigrafinin büyük ölçüde açığa çıkarıldığı yerleşimlerde önemli tarihsel veriler sunmaktadır. Bu yerleşimler arasında Hirbemerdon Tepe'de aşağı kentte Geç Tunç Çağı'na ait mimari kalıntıları içinde Nuzi seramiği bulunmuştur (Crescioli 2016: 83-88). Yerleşimin genel stratigrafi değerlendirmesinde III C olarak adlandırılan evrede bulunan seramikler diğer seramik grupları içerisinde %3'lük bir oran ile temsil edilmektedir (Crescioli vd. 2011: 115-146). Bu örnekler, Nuzi seramiğinin kronolojik olarak erken dönem özelliklerini taşımaktadır. Özellikle bu dönem, Habur seramiğinden Nuzi seramiğine geçiş (MÖ 16. yüzyıl) evresi olarak kabul görmektedir. Yerleşimde III C Tabakası'nda Geç Tunç Çağı evresinde Nuzi seramiğinin yanı sıra Geç Habur seramikleri de bulunmuştur (Crescioli vd. 2011: 115-146). Hirbemerdon Tepe'de Nuzi seramiklerinin bulunduğu III C Evresi, MÖ 1550-1350 aralığına tarihlendirilmektedir. Bu tarihleme yapılırken Geç Tunç Çağı mimari özellikleri, C14 analizleri, Nuzi seramikleri, Geç Habur seramikleri ve

Fig. 5. *Seçilmiş yerleşimlerden Nuzi seramik örnekleri* **1**- *Yorgan Tepe, Tb. III, Starr 1937, Pl. 79I1-2,* **2**- *Yorgan Tepe, Tb. II, Starr 1937, Pl. 78 S,* **3**- *Yorgan Tepe, Tb. II, Starr 1937, Pl. 132 B1-2,* **4**- *Asur, Mezar 950, Haller 1954, Tf.18:e,* **5**- *Tell Billa, Tb. III, Speiser 1933, Pl. LX:4,* **6**- *Tell Misrifeh/Qatna, Tb. 13, Dohmann v.d. 2006, abb.33:1,* **7**- *Tell al-Hamidiya, Tb. M1, Eichler 1990, Tf.44:15 abb.13,* **8**- *Tell Beydar, M 5, Bretschneider 1997, tf. I:1,* **9**- *Salat tepe, Tb. IIC:1, Ökse 2005, çiz. 8:7 (1,3 Harvard Semitic Müzesi Koleksiyonu, Fotoğraf N. Bataray; 2 Harvard Sanat Müzesi Koleksiyonu)*

diğer yaygın seramik örnekleri dikkate alınmıştır (Crescioli - Laneri 2011: 115-146). Sınırlı sayıda bulunan Nuzi seramiklerinin tarihsel gelişimini belirtmek pek mümkün olmadığı gibi, örneklerin konteks dışında bulunması kesin bir tarihlemenin yapılmasına da imkân vermemektedir. Benzer kronoloji verilerine sahip Salat Tepe'de de erken döneme tarihlenebilecek Nuzi seramikleri, Geç Tunç I (MÖ 1550-1400) dönemi içinde değerlendirilmiştir. Yerleşimin Geç Tunç II'de (MÖ 1400-1200) terk edilmesinden dolayı geç dönem Nuzi seramiklerine ilişkin bilgiler eksiktir. Salat Tepe'de bulunan Nuzi seramikleri, Orta Tunç Çağı'ndan Geç Tunç Çağı'na geçiş evrelerinde görülmektedir. Bu dönem mimari tabakalarında hem Nuzi seramikleri hem de ilişkili olduğu düşünülen Geç Habur seramikleri bulunmuştur (Ökse 2012: 9-10; Ökse - Alp 2002: 645-652 şekil 15-16). Bulunan seramikler,

Habur seramikleri ile önemli benzerlikler göstermektedir (Fig. 5: 9). G 12 açması 1. yapı katı taban dolgusunda bulunan iki parça seramik örneğinin biri Nuzi seramik özellikleri gösterirken, diğeri Geç Habur seramik özellikleri göstermektedir (Ökse 2005: 789-790 çizim 8). Her iki örnekte de benzer kuş figürünün olduğu bezeme içeriğinde Nuzi seramiğini Geç Habur seramiğinden ayıran özelliği, koyu zemin boyama üzerine açık boyama kullanılmasıdır. Kuş motifinin yer aldığı bir diğer Geç Habur seramik örneği üzerinde sonradan eklendiği düşünülen krem-beyaz boyama ile oluşturulan üçgen motif dizileri, Nuzi seramiklerinin yerel taklitleri olarak kabul görmektedir. Benzer şekilde kırmızı kahverengi boya astarlı örnekler üzerinde de krem boyama ile dalgalı motiflerin yer aldığı Nuzi seramiklerine rastlanmıştır (Ökse 2012: 9; Ökse - Görmüş 2006: 183). Nuzi seramik örnekleri ile Geç Habur-Nuzi geçiş dönemine ait en iyi örnekler K14 açmasında Orta Tunç I. Evresi'nde ortaya çıkarılmıştır (Ökse - Görmüş 2006: fig. 39). Bu alanda bulunan Nuzi seramiği açık bir form özelliği göstermekte ve farklı kalınlıklarda bantlar üzerinde çeşitli nokta ve üçgen içinde noktalar yer almaktadır. K ve L açmalarında yapılan çalışmalarda bulunan diğer Nuzi seramik örnekleri ise kuş figürleri, koşan spiral, bitişik yay ve bantlar ile noktaların kombine edildiği bir bezeme içeriğine sahiplerdir. Seramiklerin Geç Habur seramikleri ile önemli benzerlik göstermeleri, örneklerin yerel Nuzi taklitleri olabileceğini düşündürmektedir (Ökse 2014: 151-168, fig. e-j). Salat Tepe'de bulunan Nuzi seramikleri erken dönem özellikleri göstermektedir ve MÖ 16. ve 15. yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Ökse - Görmüş 2006: 183).

Seramiğin, erken dönem özellikleri gösteren bir diğer yerleşim olan Üçtepe'de, 10. yapı katı olarak tanımlanan ve Geç Tunç Çağı tabakaları ile ilişkilendirilen seviyede örnekleri bulunmuştur. Höyüğün doğu alanında yer alan III ve XII no'lu çalışma alanlarında ortaya çıkarılan Geç Tunç Çağı kalıntıları, döneme ilişkin önemli bilgiler sağlasa da dar bir alanda yapılan çalışmalar sınırlı veriler içermektedir. Mimari geleneğe bakıldığında, 9. yapı katında Yeni Asur dönemi duvarların düzgün kerpiç örgüsü görülürken 10. yapı katında ise farklı bir geleneğe işaret eden düzgün olmayan taş ve kerpiç malzemenin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Mimari gelenek dışında seramik repertuarına bakıldığında, ağırlıklı olarak krem-kahve ve bitki katkılı seramik grupları ve az sayıda Nuzi seramikleri görülmektedir. Sayıları altıyı geçmeyen Nuzi seramikleri, pembe krem ve açık kahve renkte hamura sahip olup hamur renginde astarlıdır (Özfırat 2005: 34-36, 91). Bu özellikleri ile Nuzi seramiğinden çok Geç Habur seramikleri özelliklerini taşıyan örnek, MÖ 16. yüzyıl Erken-Geç Habur seramiği geçiş evresine işaret etmektedir. Özetle, Yukarı Dicle Havzası yerleşimleri Nuzi seramiğinin erken dönemlerine ışık tutmaktadır. Özellikle Salat Tepe (Ökse 2012; Ökse - Görmüş 2006) ve Üçtepe'de (Özfırat 2005) bulunan Nuzi seramikleri, Orta Tunç Çağı Habur seramiklerinin devamı niteliğindedir. Semiklerin form ve bezeme içerikleri, Nuzi seramiği Geçiş Evresi'nin (MÖ 16. yüzyıl) en önemli örnekleri arasındadır. Habur Havzası erken dönem Nuzi seramikleri ile uyumlu görünen örnekler, bölgeler arasındaki coğrafi ve kültürel yakınlığın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Genel anlamda Yukarı Dicle Havzası'nda bulunan Gre Dimse, Müslüman Tepe, Kavuşan Höyük, Ziyaret

Tepe, Gre Amer gibi diğer yerleşimlerde gün yüzüne çıkarılan Nuzi seramikleri, Mitanni egemenlik dönemi (MÖ 1550-1350) ile ilişkilendirilir. Orta Asur dönemi (MÖ 1270-1050) ile birlikte etkisini yitiren Mitanni kültürü, yerini Asur kültür etkilerine bırakmıştır. Bölgede yaşanan siyasal değişimler Nuzi seramiklerini de etkilemiş ve ortadan kaybolmasına neden olmuştur.

Yukarı Fırat-Balih Havzası'nda, Geç Tunç Çağı kültür tabakalarının bulunduğu yerleşimlerin neredeyse tamamında Nuzi seramikleri bulunmuştur. Dönemsel olarak Geç Tunç I döneminde yaygın olan seramiklerin Geç Tunç II döneminde çok seyrek bir yayılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki yerleşimler arasında seramiğinin en erken görüldüğü Tell Jidle, Tell Hammam ve Tell Sahlan'da stratigrafik bilgiler bunu doğrulamaktadır. Ayrıca bu yerleşimlerde bulunan örneklerin stil özellikleri de bunu desteklemektedir. Mallowan, bu yerleşimlerden Tell Jidle ve Tell Hammam'da iki kültür tabakasında, Tell Sahlan'da ise bir kültür tabakasında Nuzi seramikleri tespit etmiştir (Mallowan 1946: 126-139). Nuzi seramiklerinin kısmen erken örneklerinin görüldüğü diğer yerler Şaraga Höyük ve Tell Hadidi yerleşimleridir. Şaraga Höyük'te Geç Tunç B tabakalarında (Sertok vd. 2002: 356-358) ve Tell Hadidi'de H alanı Tapınak Binası'nda (Dornemann 1985: 49-59) görülen Nuzi seramikleri, MÖ 15. yüzyıl dolaylarına tarihlendirilmektedir. Geç Tunç IIA döneminde ise seramiğin en çok görüldüğü yerleşimler Tell Umm-el Marra, Tell Meske, Tell Bazi, Tell Sabi Abyad, Tell Hammam et-Turkman ve Tell Chuera yerleşimleridir. Nuzi seramiği MÖ 13. yüzyılın başında birçok yerleşimde etkisini yitirmeye başlar. Bu dönemden sonra kısmen de olsa seramiğin görüldüğü merkezler yerel üretim ile açıklanabilmektedir (Erb-satullo - Shortlan - Eremin 2011: 1171-1192). Tell Sabi Abyad'ta 7. Tabaka'dan itibaren görülen Hurri-Mitanni etkisi, arkeolojik kalıntılar üzerinde görülmektedir. Hurri-Mitanni kültürü ile ilişkili olduğu düşünülen bant boya bezemeli seramikler bu kalıntılar arasında önemli yer tutarken, bunlar arasında çağdaş tabakada 5 parça Nuzi seramiği bulunmuştur (Duistermaat 2007: 63-66).

Orta Dicle Havzası'nda Nuzi seramiği kronolojisi hakkında en çok bilgiyi, binlerce tabletin bulunduğu Yorgan Tepe sağlamaktadır. Yerleşimde III. ve II. tabakalarda gün yüzüne çıkarılan Nuzi seramikleri (Fig. 5: 1-3), en yaygın II. Tabaka'da görülürler (Starr 1939: 387-417). II. Tabaka tarihlemeleri, birçok yazılı kaynak referans alınarak önemli ölçüde aydınlatılmıştır. 3-4 nesilin yaşadığı sanılan II. Tabaka'nın başlangıç tarihi, Mitanni kralı Saustatar ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlantının kurulmasında Saustatar'ın mührünün bulunması etkilidir (Speiser 1929: 269-275). Ancak mührün sonraki nesillere aktarılması muhtemel olacağı gibi tarihlemenin de elli yıl kadar geçe gidebilmesi olağan görünmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Saustatar'ın yaşadığı dönem düşünüldüğünde, II. Tabaka'nın MÖ 1500-1450 aralığında olması muhtemeldir. Yorgan Tepe II. Tabaka'nın bitimi Asur saldırıları ile ilişkilendirilir ve bu olayın Asur kralı Assur-Uballit'in (MÖ 1368-1328) egemenlik döneminde gerçekleştiği yaygın görüştür. Bu dönem aynı zamanda Mitanni kralı Tuşratta'nın ölümü ile ilişkilendirilmektedir (Stein 1989: 48; De Martino 2004: 35-42). Böylece II. Tabaka, MÖ 15. yüzyıl ilk yarısı ile MÖ 14. yüzyılın ikinci yarısına

Fig. 6. *Aççana Höyük Woolley Kazı dönemi Nuzi seramik örnekleri* **1**- *Tb. V,* **2**- *Tb. IV,* **3**- *Tb. III, Woolley 1955, PLCIV,* **4**- *Tb. III,* **5**- *Tb. II,* **6**- *Tb. II, Woolley 1955, PLCIIIa,* **7**- *Tb. II (1-2,4-5 Hatay Müzesi Koleksiyonu, N. Bataray; 7 British Müzesi Koleksiyonu, N. Bataray)*

tarihlendirilir. II. Tabaka'ya göre daha az veri ile desteklenen III. Tabaka tarihlemesi, MÖ 16. yüzyıl ikinci yarısı ile MÖ 15. yüzyıl başları olarak düşünülebilir. Bu tarihlemeyi seramik stilleri de desteklemektedir. Yorgan Tepe'de Asur saldırıları sonucu gerçekleşen kültürel kesinti, Nuzi seramiğinin de ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Ancak Asur kentlerinde Nuzi seramiğinin daha geç tarihlere kadar görüldüğü anlaşılmaktadır. Bunun en belirgin örnekleri Asur kenti buluntularıdır (Fig. 5: 4). Asur'da Nuzi seramiğinin en geç görüldüğü Scherbenzimmer, Asur kralları I. Salmanassar (MÖ 1273-1244) ya da I. Tukulti Ninurta (MÖ 1244-1207) ile ilişkilendirilir (Cecchini 1965: 18-19). Bu önerme Nuzi seramiğinin MÖ 13. yüzyıl ikinci yarısına kadar varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Özellikle Asur'da bulunan geç dönem Nuzi seramikleri, bezeme bakımından oldukça zengin ve gelişmiş bir dönemi temsil etmektedir. Orta Dicle Havzasında yer alan Tell Billa'da, Yorgan Tepe'ye paralel bir kronoji çerçevesinde 3. tabakada seramikler görülür (Fig. 5: 5) ve bu Yorgan Tepe II ile çağdaştır (Speiser 1932: 274-276; Speiser 1953: 311-327).

Nuzi seramiğinin batı sınırlarını oluşturan Kuzey Levant-Asi Havzası yerleşimleri içinde en çok Aççana Höyük kronoloji verilerine katkı sağlamaktadır. Aççana Höyük'te Nuzi seramikleri V-I tabakalar arasında bulunmuştur (Fig. 6-7). Nuzi seramiğinin ilk ortaya çıktığı V. Tabaka dönemi, kesin tarihleme konusunda sorunludur. Bu dönem kentin VII.

Fig. 7. *Aççana Höyük Yener Kazı dönemi Nuzi seramik örnekleri* **1**- *Evre V,* **2**- *Evre IV,* **3**- *Evre III,* **4**- *Evre II,* **5**- *Evre II,* **6**- *Evre I,* **7**- *Evre I,* **8**- *Evre I (Aççana Höyük Kazı Deposu, N. Bataray)*

Tabakası'nda gerçekleşen yıkımın ardından toparlanma süreci olarak tanımlanır ve IV. tabakaya kadar süren durağan bir dönem olarak görülür. Bu tanımlama yerleşimde, gelişmiş kent örgüsünü temsil eden bir saray mimarisinin görülmemesi ve en önemlisi yazılı kaynakların eksikliği ile açıklanabilmektedir (Yener 2019: 1-6; Akar 2018: 36-39; Akar 2019: 11-32). Ayrıca bu dönemde gerçekleşen yıkımın temel nedeni Hititlerin kuzey Suriye'ye olan askeri seferleri gösterilse de, nüfus hareketlerinin de önemli bir pay sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Arkeolojik bulgular üzerinden yapılan değerlendirmelerde V. Tabaka'nın MÖ 15. yüzyıla tarihlenebileceğine ilişkin güçlü veriler bulunmaktadır. IV. Tabaka ile birlikte yaygın hale gelmeye başlayan Nuzi seramikleri, aynı zamanda saray mimarisi ve yazılı kaynakların bulunduğu birçok arkeolojik bulgu ile tarihlemede daha etkin sonuçlar verebilmektedir. IV. Tabaka saray arşivinde bulunan beş yüze kadar tablet, dönem ve bölge tarihinin aydınlatılmasına ışık tutmaktadır. Saray arşivinde çoğu yazılı kaynak, Alalakh kralı Nikme-pa ile ilişkilidir ve İdrimi-Adad Nirari?-Nikmepa-llimilimma olmak üzere dört nesil kral adları önemli ölçüde doğrulanmıştır (Dassow 2008: 18-21). Ayrıca

İdrimi-Baratarna[3], Nikmepa-Saustatar[4] Alalakh Mitanni krallarının çağdaş oldukları bilinmektedir. Bu kronoloji eşleştirmeleri stratigrafi ve tarihsel olaylar ile büyük oranda örtüşmektedir. Aççana IV. Tabaka bitimi Alalakh kralı Ilimilimma döneminde MÖ 15. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir (Woolley 1955: 130). Bu tarihleme üzerinden dört nesil (ortalama 120-150 yıl) daha erkene gidildiğinde, İdrimi'nin hanedanlık dönemini MÖ 16. yüzyıl ikinci yarısına kadar götürebilmektedir. Bu varsayım Mitanni kralı Baratarna ile de uyumlu görünmektedir. Bu tespit aynı zamanda politik anlamda Alalakh ve Mitanni bağlantılarının gerçekleştiği dönemde, Nuzi seramiğinin de bölgede ilk kez ortaya çıktığı V. Tabaka dönemine bağlanabilir. Bu durumda Nuzi seramiğinin Aççana Höyük'te ilk kez görüldüğü V. Tabaka'nın en erken MÖ 1550-1500 dolaylarına tarihlenebilmesi tutarlı bir yaklaşımdır. Aççana Höyük ve Habur Havzası yerleşimlerinde bulunan Nuzi seramikleri karşılaştırıldığında stratigrafi tarihleme önerisine uyumlu olarak, MÖ 16. yüzyıl sonu ve MÖ 15. yüzyıl başları, seramiğin Aççana Höyük'te ilk ortaya çıktığı dönem olarak düşünülebilir. Aççana Höyük'te ilk olarak V. Tabaka'da ortaya çıkan Nuzi seramiği, en yoğun II. Tabaka'da bulunurken, I. Tabaka'ya kadar kesintisiz görülmektedir. I. Tabaka dönem sonu aynı zamanda yerleşimin önemli oranda terk edildiği anlaşılmaktadır.[5] Bu dönem hem zayıf stratigrafik veriler hem de höyük yüzeyinin tahribata uğramasından dolayı yeterince irdelenememiştir. Woolley'e göre II. Tabaka, Hitit kralı II. Murşili'nin (MÖ 1330-1295) egemenlik dönemi ile ilişkilidir (Woolley 1955: 397). II. Tabaka ile ilgili bu öneri, I. Tabaka'nın MÖ 13. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüş olabileceğini göstermektedir. Ancak etkin tarihleme sonuçlarına ulaşmak için çok daha fazla kanıta ihtiyaç duyulmaktadır.

Aççana Höyük dışında Amik Ovası'nda Nuzi seramiğinin bulunduğu diğer yerleşimler (Çatal Höyük, Tell Cüdeyde), genel bir dönem tarihlendirilmesi kapsamında M Evresi[6] içinde (MÖ 1600-1200) değerlendirilmiştir. Bu dönem tarihlendirilmesi, Amik kronolojisi oluşturulurken (Braidwood 1937) Geç Tunç Çağı ile ilişkili kültür evreleri için kullanılmıştır. Daha güneyde Tell Mişrifeh'te (Qatna) kraliyet mezarında (Dohmann-Pfälzner vd. 2006: 57-107; Paoletti 2015: 273-275; Novak 2004: 299-317) ve Hama'da (Hamath) G Tabakası'nda (Ingholt 1942: 469-476) (MÖ 1550-1450) bulunan Nuzi seramikleri Erken Mitanni dönemi ile ilişkilendirilir. Özetle Kuzey Levant-Asi Havzası yerleşimlerinde en erken MÖ 16. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlayan Nuzi seramikleri, MÖ 13. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür.

---

[3] Alalakh kralı İdrimi ile Kizzuwatna kralı Pilliya arasındaki antlaşma metni Mitanni kralı Baratarna egemenliği altında gerçekleşmiştir.

[4] IV. tabaka saray arşivlerinde bulunan çok sayıda metin üzerinde Nikmepa-Saustatar eşleşmesi doğrulanmaktadır.

[5] Yener tarafından gerçekleştirilen son dönem kazılarda, sınırlı alanlarda Erken Demir Çağı'na ait kalıntılara rastlanmıştır.

[6] Braidwood'un 1930'lu yıllarda Amik Ovası'nda gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında kullandığı dönemsel terminoloji.

Sonuç

Geç Tunç Çağı'nda yazılı kaynaklarla desteklenen stratigrafi tarihlemeleri, Nuzi seramiği kronolojisi için temel referans kaynağı oluşturmaktadır. Bu bağlamda en çok bilgiyi Aççana Höyük, Tell Brak, Tell al-Rimah, Tell Barri ve Yorgan Tepe sağlamaktadır. Bu yerleşimlerden elde edilen kronoloji verileri ile birlikte yeniden değerlendirilen Nuzi seramiği tarihlemeleri, bilinenin aksine daha doğru sonuçlar vermektedir. Tell Chagar Bazar, Tell Brak ve Tell al-Rimah'ta en erken görülen Nuzi seramikleri, tarihlemeyi MÖ 16. yüzyılın başlarına kadar götürebilmektedir. Nuzi seramiğinin geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve yerleşimlerin büyük bir bölümünde en yoğun hali ile görüldüğü dönem MÖ 14. yüzyıldır. Bu tarihleme aynı zamanda seramiğin yerel üretime geçişini gösteren en belirgin örneklerin görüldüğü dönemdir. MÖ 13. yüzyıl başında seram iğin sayısal verilerinde önemli miktarda düşüş yaşandığı gibi çoğu yerleşimde kullanımı sona ermiştir. Ancak Orta Asur döneminde kültürel devamlılığın görüldüğü yerleşimlerde, kısmen de olsa Nuzi seramiği varlığını yüzyıl kadar daha sürdürmüştür. Özellikle Tell Brak, Tell al-Rimah ve Asur'da geç tabakalarda görülen Nuzi seramiği tarihlemeyi MÖ 13. yüzyılın sonuna kadar indirgeyebilmektedir.

Kaynakça

Akar, M. 2018
"Arkeolojik ve Tarihsel Bağlamı İçerisinde Mitanni İmparatorluğu'nun Batı Sınırı: Alalah (Aççana Höyük) Geç Tunç Çağı Tabakalarına Ait Bir Değerlendirme", *Colloquium Anatolicum* 17: 33-55.

-2019
"Excavation Results", K. A. Aslıhan - M. Akar - M. T. Horowits (eds.), *Tell Atchana, Alalakh Volume II: Late Bronze II City 2006-2010 Excavation Seasons*, İstanbul: 11-32.

Akkermans, P. M. M. G - G. M. Schwartz 2003
The Archaeology of Syria, From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies (ca. 16000-300 BC), Cambridge.

Ay, E. 2011
"2002 Yılı Müslümantepe Kazıları", N. Tuna- O. Doonan (eds.), *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2002, Cilt 2*, Ankara: 515-532.

Ball, W. - D. Tucker - T. J. Wilkinson 1989
"The Tell al-Hawa Project: Archaeological Investigations in the North Jazira 1986-87", *Iraq* 51: 1-66.

Baqır, T. M. A. 1945
"Iraq Government Excavations at 'Aqar Quf Second Interim Report 1943-1944" *Iraq Supplement* II: 1-43.

Bataray, N. 2019
"Nuzi Ware", K. A. Yener - M. Akar - M. T. Horowits (eds.), *Tell Atchana, Alalakh Volume II: Late Bronze II City 2006-2010 Excavation Seasons*, İstanbul: 251-256.

-2020
Nuzi Seramiği: Kökeni, Yayılım Alanları ve Kronolojisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale.

Braidwood, R. J. 1937
Mounds in the Plain of Antioch: An Archeological Survey, Chicago.

Bretschneider, J. 1997
"Nuzi-Keramik" aus der Unterstadt (Feld J)", M. Lebeau - A. Suleiman (eds.), *Tell Beydar Three Seasons of Excavations (1992-1994), A Preliminary Report, Subartu III*, Turnhout: 231-243.

Buccellati, G. - M. K. Buccellati 1988
"The soundings of the first two season; Mozan 1", *Bibliotheca Mesopotamica* 20, Malibu.

Caubet, A. 2014
"Late Bronze Age Ceramics from Emar", M. Luciani - A. Hausleiter (eds.), *Recent Trends in the Study of Late Bronze Age Ceramics in Syro-Mesopotamia and Neighborhood Regions, Proceedings of the International Workshop in Berlin 2-6 November 2006*, Rahden: 71-83.

Cecchini, S. M. 1965
La ceramica di Nuzi*, Studi Semitici,* Vol. 15, Roma.

Crescioli, L. 2016
"Phase IIIC: The Late Bronze Age"*, Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2003-2013 Final Report: Chronology and Material Culture,* (M. Schwartz - J. Ur - S. Valentini - M. Aquilano - L. Biazzo - R. Brancato - L. Crescioli - M. Dallai - G. Guarducci - M. Massimino - S. Nannucci (eds.), BraDypUS Communicating Cultural Heritage, Bologna: 81-91.

Crescioli, L. - N. Laneri 2011
"Downsizing a Ceremonial Centre: A Brief Overview of the Late Bronze Age Period at Hirbemerdon Tepe (SE Turkey)", *Anatolica* 37: 115-146.

Curvers H. H. - G. M. Schwartz - S. Dunham 1997
"Umm el-Marra, a Bronze Age urban center in the Jabbul plain, western Syria", *American Journal of Archaeology* 101: 201-239.

D'agostino, A. 2014
"The Tell Barri Sequence of Late Bronze Age Levels: Evolution Trends within Late 2nd Millennium Ceramic Culture", M. Luciani - A. Hausleiter (eds.), *Recent Trends in the Study of Late Bronze Age Ceramics in Syro-Mesopotamia and Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop in Berlin*, 2 - 5 Kasım 2006, Rahden/Westf: 235-259.

von Dassow, E. 2008
"State and Society in the Late Bronze Age: Alalah under the Mittan Empire", *Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians*, Volume:17, Bethesda.

Dornemann, R. H. 1981
"The Late Bronze Age Pottery Tradition at Tell Hadidi in Syria", *Bulletin of the American School of Oriental Research*, 241: 29-48.

-1985
"Salvage Excavations at Tell Hadidi in the Euphrates River Valley", *Biblical Archaeologist 48*: 49-59.

Dohmann Pfälzner, H. - P. Pfälzner 2006
"Ausgrabungen und Forschungen in Tell Mišrife-Qatna 2004 und 2005", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 138*:* 57-107.

Duistermaat, K. 2007
The Pots and Potters of Assyria: Technology and organization of production, ceramic sequence, and vessel function at Late Bronze Age Tell Sabi Abyad, Syria, Netherlands.

Eichler, S. - M. Wäfler - D. Warburton 1990
"Tall al-Hamidiya 2", C. Bellmann - K. Deller (eds), *Vorbericht 1985-1987. Symposion: Recent Excavations in the Upper Khabur Region*, *Berne, December 9-11, 1986, Freiburg, , Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, Orbis Biblicus et Orientalis, Series Archaeologica 6*, Bern.

Eichler, S. - V. Haas - D. Ateudler - M. Wafler - D. Warburton 1985
"Tall al-Ḥamidiya 1", E. Zenger - A. De Pury (eds), *Vorbericht, Orbis biblicus et orientalis, Series archaeologica 4, Tall al-Ḥamidiya 1*, Fribourg.

Einwag, B. - A. Otto 2018
"The Late Bronze Age at Tall Bazi: The Evidence of the Pottery and the Challenges of Radiocarbon Dating", A. Otto (ed.), *From Pottery to Chronology: The Middle Euphrates Region in Late Bronze Age Syria. Proceedings of a Workshop in Mainz (Germany), (May 5-7 2012), MAAO 1*, Gladbeck: 149-176.

Erb-satullo, N. L - A. J. Shortlan - K. Eremin 2011
"Chemical and Mineralogical Approaches to the Organization of the Late Bronze Age Nuzi Ware Production", *Archaeometry, 53 (6)*: 1171-1192.

Erkanal, H. 1988
"1987 Girnavaz Kazıları", *X. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Ankara: 273-286.

Evans, A. 1936
"Some Notes on the Tal Atchana Pottery", *The Journal of Hellenic Studies* 56, Part 2: 133-134.

Faivre, X. 1992
"La céramique de Mohammed Diyab, 1990-1991", J. M. Durand (ed.), *Recherches en Haute Mésopotamie Tell Mohammed Diyab Campagnes 1990 et 1991, Cahiers de N.A.B.U.,* Paris: 55-89.

Fuller, M. - N. Fuller 1988
"Tell Tuneinir on the Khabur: Preliminary Report on Three Seasons", *AAS, 37-38*: 279-290.

Genç, E. 2018
"Kuriki Höyük Kazıları", F. Baş (ed), *Batman Müzesi Ilısu Barajı HES Projesi Arkeolojik Kazıları*, Batman: 163-199.

Haller, A. 1954
Die Gräber und Grüfte von Assur, Berlin.

Herzfeld, E. 1937
"Die Kunst des zweiten Jahrtausends. Das Ornament nach der Mitte des zweiten Jahrtausends", *Archaologische Mitteilungen aus Iran* 8: 146-160.

Hrouda, B. 1957
Die bemalte Keramik des zweiten Jahrtausends in Nordmesopotamien und Nordsyrien, Istanbuler Forschungen 19, Berlin.

Hutchinson, R. W. 1931
"The Pottery", The site of the palace of Ashurnasirpal at Nineveh excavated in 1929-30 on behalf of the British Museum, *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 18*: 103-112.

Ingholt, H. 1942
"The Danish Excavations at Hama on the Orontes", American *Journal of Archaeology 46, No. 4*: 469-476.

Kantor, H. J. 1958
The Pottery, Soundings at Tell Fakhariyah, C. W. McEwan - L.S. Braidwood - H. Frankfort - H. G. Güterbock - R.C. Haines - H. J. Kantor - C. H. Kraeling (eds), Oriental Institute Publications 79, Chicago: 21-41.

Kantor, H. J. 1947
"The Aegean and the Orient in the Second Millennium B.C.", *American Journal of Archaeology*, Vol. 51, No. 1: 1-103.

Karg, N. 2002
"2000 Yılı Gre Dimse (Ilısu) Kazı Çalışmarı/Sounding at Gre Dimse 2000", N. Tuna - J. Velibeyoğlu (eds.), *Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs, Activities in 2000,* Ankara: 699-737.

Kepinski, C. 1990
"Tell Khosi/Huwaish. Djebel Sinjar", Khalid Nashef, *Archaeology in Iraq, American Journal of Archaeology* 94: 275-277

Koliński, R. 2007
"Sir Max MÖ's Excavations at Tell Arbid in 1936", *Iraq* 69: 73-115.

Koliński, R. - D. Lawecka 1992
"Report of the Polish Excavations at Tell Abu Hafur, North Syria 1988-1989. Area A", *Damaszener Mittelungen 6*: 177-246.

Kozbe, G. - K. Köroğlu 2011
"Kavuşan Höyük 2002 Yılı Kazısı", N. Tuna - O. Doonan (eds.), *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2002 Cilt 2*, ODTÜ, Ankara: 623-652.

van Loon, M. 1985
"Hammam et-Turkman on the Balikh: first results of the University of Amsterdam's 1984 excavation", *Akkadica* 44: 21-40.

Mallowan, M. E. L. 1936
"The Excavations at Tall Chagar Bazar, and an Archaeological Survey of the Habur Region, (1934-35)", *Iraq 3, No.* 1: 1-59.

-1946
"Excavations in the Balih Valley 1938", *Iraq* 8*:* 111-159.

-1947
"Excavations at Brak and Chagar Bazar", *Iraq* 9: 1-259.

de Martino, S. 2004
"A tentative Chronology of the Kingdom of Mittani from its Rise to the Reign of Tušratta", H. Hunger - R. Pruzsinszky (eds.), *Mesopotamian Dark Age Revisited*, Vienna: 35-42.

Matney T. - L. Rainville - T. Demko - S. Kayser - K. Köroğlu - H. McDonald - J.
McGinnis - K. Nicoll - S. Parpola - M. Reimann - M. Roaf - P. Schmidt - J. Szuchman 2005
"Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe, 2003-2004", *Anatolica* 31: 19-68.

McMahon, A. 2009
Once There Was A Place: Settlement Archaeology At Chagar Bazar, 1999-2002.

Moortgat, A. - U. Moortgat-Correns 1976
Tell Chuera in Nordost-Syrien. Vorläufiger Bericht über die siebente Grabungskampagne 1974, Schriften der MaxFreiherr von Oppenheim-Stiftung Heft 9, Berlin.

Novak, M. 2004
"The Chronology of the Royal Palace of Qatna", *A&L 14*: 299-317.

Numoto, H. 1988
"Excavations at Tell Fisna", *Al-Rāfidān* 9: 1-72.

-1990
"Findings from Tell Jessary", *Al-Rāfidān* 11: 201-244.

Numoto, H. - D. Shibata - S. Yamada 2013
"Excavations at Tell Taban: Continuity and Transition in Local Traditions at Ṭābatum/Ṭābetu during the Second Millennium B.C.", D. Bonatz - L. Martin (eds.), *100 Jahre archäologische Feldforschung in Nordost-Syrien-Eine Bilanz*, Wiesbaden: 167-179.

Oates, D. - J. Oates - H. Mcdonald 1997
Excavations at Tell Brak. Vol. 1: The Mitanni and Old Babylonian periods, Cambridge, London.

O'callaghan, R. T. 1948
"The Mitanni Kingdom", *Aram Naharaim: A Contribution to the History of Upper Mesopotamia in the Second Millennium B.C.,* R. T. O'callaghan - P. Emile (eds), *Analecta Orientalia* 26, Rome: 51-88.

Oguchi, H. 2014
"The Distribution of Nuzi Ware and Its Implication", A. Özfırat (ed.)*, Scripta: Essays in Honour of Veli Sevin. A Life Immersed in Archaeology. Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar. Veli Sevin'e Armağan*, İstanbul: 215-231.

Othman, A. B. 2018
"The Distribution of the Nuzi ware in Northern Iraq and Syria", *Polytechnic Journal 8, No. 2*: 347-371.

Ökse, A. T. 2005
"Salat Tepe Kazılarının Stratigrafik Sonuçları", *Belleten,* LXIX/256: 781-800.

-2012
"Salat Tepe Stratigrafisi Işığında Yukarı Dicle Havzası Kronolojisi/the Chronology of Upper Tigris Region in The Light of Salattepe Stratigraphical Sequence", *Arkeoloji Dergisi* 17: 1-29.

-2014
"Salat Tepe and its Vicinity in the Middle Bronze Age: Stratigraphic Sequence and Ceramic Assemblages", D. Bonatz (ed.), *The Archaeology of Political Spaces. The Upper Mesopotamian Piedmont in the Second Millennium BC*, Berlin, Boston, De Gruyter: 151-168.

Ökse, A. T. - A. Görmüş 2006
"Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons", *Akkadica* 127 (2): 167-198.

Ökse, A. T. - O. Alp 2002
"Salat Tepe 2000 Yılı Kazı Çalışmaları", N. Tuna - J. Velibeyoğlu (eds.) *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2000*, Ankara: 645-652.

Özfırat, A. 2005
Üçtepe II. Tunç Çağları: *Kazı ve Yüzey Araştırması Işığında,* İstanbul.

Paoletti, V. 2015
"The interregional exchange in Qatna as seen from the pottery of the Royal Palace and Royal Grave", P. Pfälzner, P.- M. Al-Maqdissi (eds.), *Qatna and the Networks of Bronze Age Globalism*, *Qatna Studien Supplementa 2,* Wiesbaden: 273-275, fig. 9: 49-50.

Pecorella, P. E. 1998
"L'area G di Tell Barri/Kahat, 1983-1993", P. E. Pecorella (ed.), *Tell Barri/Kahat 2. Relazione sulle campagne 1980-1993 a Tell Barri/ Kahat, nel bacino del Khabur (Siria), Documenta Asiana V*: 78-132.

Pfälzner, P. 1990
"Die Keramik von Tell Hwes (Habur-Syrien)", *Berytus* 38: 137-154.

Pfälzner, P. - A. Mahmoud 1986
"A short account of theexcavation in Tell Bderi 1985", *Annales Archéologiques Arabes Syriennes 36*: 276-291.

Place, V. 1870
Ninive et l'Assyrie II, *Imprimerie impériale*, Paris.

Polis, D. S. 2016
"The Origin of the Nuzi ware: Between the re-evaluation of different opinions and submitting a new view point", *Al-Rafidan* 37: 153-179.

Postgate, C. - D. Oates - J. Oates 1997
The excavations at Tell al-Rimah: the pottery, The British School of Archaeology in Iraq, Warminster, UK.

Pulhan, G. - S. R. Blaylock 2013
"New Excavations at the Late Bronze Age and Iron Age site of Gre Amer on the Garzan river, Batman province", K. A. Yener (ed.), *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations Between Syria and Anatolia,* Leuven/Paris: 393-419.

von Rüden, C. 2017
"Producing Aegeanness-An Innovation and Its Impact in Middle and Late Bronze Age Syria/Northern Levant", S. Burmeister - R. Bernbeck (eds), *The Interplay of People and Technologies. Archaeological Case Studies on Innovation*, Berlin: 223-247.

Schachner, A. 2002
"2000 Yılı Giricano Kazıları Ön Raporu", N. Tuna - J. Velibeyoğlu (eds), *Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs, Activities in 2000*, Ankara: 549-611.

Schaeffer, C. F. A. 1939-1978
Ugaritica I-VII, Mission de Ras Shamra, Paris.

Schwartz, G. M. 2016
"Kurd Qaburstan, A Second Millennium BC Urban Site: First Results of the Johns Hopkins Project", K. Kopanias - J. MacGinnis (eds.), *The Archaeology of the Kurdistan Region of Iraq and Adjacent Regions*, Oxford: 385-401.

Sertok, K. - F. Kulakoğlu 2002
"Şaraga Höyük Kazıları-2000", N. Tuna - J. Öztürk - J. Velibeyoğlu (eds), *Ilısu ve Karkamış Baraj Golleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kultur Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Calışlmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilısu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2000*, Ankara: 351-381.

Soldi, S. 2008
"Recent Considerations About The Origin of "Nuzi Ware" in The Light of Its Archaeological Contexts", H. Kühne - R. M. Czichon - F. J. Kreppner (eds.), *Offprint from Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East 29 Mart-3 Nisan 2004, Vol. 2: Social and Cultural Transformation: The Archaeology of Transitional Periods and Dark Ages Excavation Reports*, Berlin: 245-250.

Speiser, E. A. 1929
"A letter of Saustaatr and the date of the Kirkuk tablets", *Journal of the Amerikan Oriental Society* 49: 269-275.

-1932
"The Bearing of the Excavations at Tell Billa and at Tepe Gawra upon the Ethnic Problems of Ancient Mesopotamia", *American Journal of Archaeology* 36: 30.

-1933
"The Pottery of Tell Billa: A Preliminary Assessment", *The Museum Journal* 23: 249-308.

-1953
"The Hurrian Participation in the civilizations of Mesopotamia, Syria and Palestine", *Journal of World History*, Paris: 311-327.

Starr, R. F. S. 1937
Nuzi: Report on The Excavations at Yorgan Tepa Near Kirkuk, Iraq conducted by Harvard University in conjunction with the American Schools of Oriental Research and the University Museum of Philadelphia 1927-1931, Vol. II Plates and Plans, , Cambridge MA.

-1939
Nuzi: Report on The Excavations at Yorgan Tepa Near Kirkuk, Iraq Conducted by Harvard University in conjunction with the American Schools of Oriental Research and the University Museum of Philadelphia 1927-1931, Vol. I Text, Cambridge MA.

Stein, D. L. 1984
"Khabur Ware and Nuzi Ware: Their Origin, Relationship, and Significance", *Assur 4*: 1-65.

-1989
"A reappraisal of the Saustatar Letter from Nuzi", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archaologie*, 79: 36-60.

Swift, G. F. 1958
The Pottery of the Amuq Phases K to O, and its Historical Relationships, Unpublished Ph. D. Dissertation, University of Chicago, Chicago.

Walter, A. 1923
Farbige Keramik aus Assur, Leipzig.

-1938
Das wiedererstandene Assur, Send-Schriften der Deutschen Orient-Gesellschaft 9, J. C., Leipzig.

Weiss H. 1985
"Tell Leilan on the Habur Plains of Syria", *Biblical Archaeologist* 48,1: 5-34.

Woolley, L. C. 1955
Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937- 1949, Londra.

Yener, K. A. 2019
Tell Atchana, Alalakh Volume II: Late Bronze II City 2006-2010 Excavation Seasons, K. A. Yener - M. Akar - M. T. Horowits (eds), İstanbul.

Zimansky, P. 1995
The Origin of Nuzi Ware: a Contribution from Tell Hamida, *Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians, Vol.5. General Studies and Excavations at Nuzi 9/3*, Winona Lake, Indiana: 75-83.